

ANNE & DOMINIQUE BOUCHET

FERNAND BRAUDEL OG HISTORIEN

"Alle humanvidenskaberne uden undtagelse er på skift hinanden behjælpelige".

Fernand Braudel

"Vi skal glemme vore døde som sådanne, men det er os tilladt at følge deres model og videreføre deres værker - alt andet er blot skaberi"

Albert Caraco

Den 27. november 1985 døde den franske historiker, Fernand Braudel, som af mange verden over regnes for en af de betydeligste historikere nogen sinde. Han var Annales-skolens førende skikkelse.

Fernand Braudel blev født den 24. august 1902 i det nord-østlige Frankrig og startede sin karriere som historielærer på gymnasiet i Algier, som dengang var fransk. Han blev ti år i Algier, og det var der, han for alvor stiftede bekendtskab med Middelhavsområdet, som blev emnet for hans doktordisputats.

Oprindeligt havde Fernand Braudel valgt at skrive om Spanien. Hans arbejdstitel var "Philippe den Andens middelhavspolitik". Denne titel blev imidlertid ændret i 1926 til "Middelhavsom-

rådet på Philippe den Andens tid" af hans foreslåede vejleder, Lucien Febvre (1). Titlens omvæltning betød en ændring i både det, der skulle undersøges og forskningsmåden. Fernand Braudel besøgte derefter alle de arkiver, som fandtes rundt om Middelhavet, og dette tog ham tyve år, kun afbrudt af en tilknytning til Sao-Paulos universitet i Brasilien fra 1935 til 1937. På samme tidspunkt og på samme sydamerikanske universitet underviste Claude Lévi-Strauss, og det var der i Brasilien, at Braudel, konfronteret med en hel anden verden end den, han kendte fra Europa, blev i stand til at systematisere sin forskning omkring en problematik.

Da Braudel kom tilbage til Frankrig i 1937, blev han tilknyttet afdelingen for historiefilologi ved L'Ecole Pratique des Hautes Etudes. Denne skole var blevet stiftet i 1868 af Victor Duruy, Napoléon den Tredjes undervisningsminister, for at konkurrere med det gamle Sorbonne og dets docerende form. Skolen skulle bygge sin undervisning på forskning og den tyske seminarform, hvor forskere diskuterer deres problemstillinger i de studerendes tilstedeværelse. Victor Duruy, historiker, havde også planlagt en afdeling for videnskab om økonomi og samfund; denne var dog ikke blevet til noget. Det lykkedes imidlertid Lucien Febvre lige efter befrielsen at overbevise regeringen om nødvendigheden i at gennemføre disse planer. I den meget omtalte "sixième section", som senere er blevet omdannet til L'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, blev Braudel omgivet af hele det miljø, som publicerede i tidsskriftet *Les Annales*. Både tidsskriftet og afdelingen ernærede sig af tværfaglighed, verdensomspændende projekter og kollektiv forskning. Lucien Febvre var leder af skolen, Fernand Braudel af tidsskriftet. Omkring dem arbejdede bl.a. sociologen Georges Friedmann, historikerne Charles Morazé og Paul Leuilliot. Marc Bloch, som havde været Febvres nære medarbejder i mange år, var blevet myrdet under Anden Verdenskrig.

Under krigen befandt Fernand Braudel sig som krigsfange i en lejr nær ved Lübeck i Nordtyskland. Uden anden form for hjælp end sin egen hukommelse skrev han der det første udkast på over tusinde sider af sin disputats. Da han kom tilbage til Frankrig kontrollerede han sine kilder for endelig at forsvare doktordisputatsen i 1947. Den blev udgivet i to bind i 1949 under titlen *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. En ny revideret udgave på 1222 sider udkom i 1966.

Fernand Braudels doktordisputats blev modellen for flere generationer af historikers forskning, ikke mindst i Frankrig og ikke mindst på grund af den metodologiske fornyelse, den markerede.

Værket kan siges at være karakteristisk for *Annales*-skolens opgør med den lukkede historie, "l'histoire historisante", som ikke ville lade sig berige af de øvrige samfundsvidenskaber.

Annales-skolen var blevet grundlagt af Marc Bloch og Lucien Febvre i 1929. Den blev etableret som et modstykke til den her-

skende historiske tradition i Frankrig, der primært havde politisk historie, forfatningshistorie og den begivenhedsorienterede historie som hovedgenstandsområder. Disse områder skulle nu nedprioriteres, barriererne mellem de forskellige historiske discipliner skulle nedbrydes og historieforskningen skulle åbne sig mod de andre samfundsvidenskaber og inddrage områder, der indtil da havde været uopdyrkede. Historien skulle fremstilles i dens totalitet. Der skulle gives mere plads til strukturerne, til det, som blev kaldt "la longue durée" (den lange tid), til ændringerne. Den økonomiske aktivitet, den samfundsmæssige organisering og den kollektive mentalitet skulle indgå i analysen med større vægt.

Annales-skolen fik indirekte sin start, da Lucien Febvre tilsluttede sig filosofen Henri Berr's projekt i tidsskriftet *La Revue de Synthèse*. Projektet gik ud på at gøre historien til en moderne videnskab. Gennem dette tidsskrift traf Lucien Febvre sociologen Emile Durkheim og kredsen omkring ham, geografen Paul Vidal de la Blache og hans medarbejdere, økonomen Francois Simiand og hans kolleger, samt en del psykologer, deriblandt Henri Wallon. I et sådant tværfagligt miljø kunne Lucien Febvre og de andre historikere, som ikke ville lade sig stille tilfredse med den etablerede historieforsknings lukkethed omkring sin egen tradition, få inspiration og styrke til en åbning.

Lucien Febvre havde også mødt en hel del unge, inspirerende og kvalificerede forskere ved Strasbourg Universitetet, som jo atter var blevet fransk. Der mødte han bl.a. geografen Henri Baulig, psykologen Charles Blondel, sociologen Gabriel Le Bras, og Marc Bloch, med hvem han i 1929 hos forlaget Armand Colin havde dannet et forum, hvis erklærede formål var: at modarbejde det negative i specialiseringen, at bryde faggrænsernes skyklapper, at fremme samarbejdet mellem disciplinerne, at støtte foreningen af samfundsvidenskaberne. Det var også meningen, at man skulle gå over til den konkrete forskning, thi man mente at have diskuteret nok i *La Revue de Synthèse*, teorien skulle nu munde ud i en forskningspraksis.

I 1929 blev tidsskriftet *Les Annales d'histoire économique et sociale* derfor en realitet; Det udkom for første gang den 15. januar 1929. Modellen var det veletablerede tyske *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*. I redaktionen var der udover en del historikere (Espinass, Hauser, Piganiol, Pirenne), en geograf (Albert Demangeon), en politolog (André Siegfried) og en sociolog (Maurice Halbwachs).

I sit bidrag til Georges Gurvitchs et al. *Traité de Sociologie* fra 1958 (2), udtalte Braudel sig bl.a. om Annales-skolens tilblivelse og om sit syn på historievitenskaben, og dens plads og rolle inden for samfundsvidenskaberne, Braudel for hvem "enhver videnskab aldrig ophører med på ny at definere sig selv, at finde sig selv" (3). "Alle samfundsvidenskaberne besmitter hinanden og historievitenskaben undgår ikke denne besmitning", forklarer han. "Deraf stammer disse ændringer i dens væremåde, fremgangs-

måde og fremtrædelsesmåde" (4). Hvad angår forholdet mellem sociologien og historievitenskaben, understreger Braudel, at begge videnskaber har en væsentlig ting til fælles, nemlig at nysgerrigheden i disse fag ikke på forhånd begrænses: "Historie og sociologi er de eneste altomfavnende videnskaber, som er i stand til at rette deres nysgerrighed mod hvilket som helst aspekt af det samfundsmæssige" (5). Braudel sammenligner også historievitenskaben med et orkester og fokuserer på dets syntetiske funktion. Historien skal ligesom sociologien beskæftige sig med alt det, der vedrører det samfundsmæssige. Det særlige ved historievitenskaben synes at være dens særlige fokusering på tiden (varigheden: *la durée*): "Historien er en dialektik af tiden; gennem denne tid og takket være denne, studerer historievitenskaben det samfundsmæssige, hele det samfundsmæssige og dermed fortiden og dermed også nutiden, begge dele er uadskillelige" (6).

Fernand Braudels understregning af tiden (*la durée*), som det centrale i sit fag, kan bedre forstås i sammenhæng med *Annales*-skolens kritik af den forældede fokusering på begivenhedssuccessionen. Braudel forklarer: "Lige siden starten af dette århundrede har der rejst sig en protest mod eller i det mindste en tvivl om historiskrivningen, som begrænser sig til enestående og dermed bemærkelsesværdige begivenheder, til denne lineære og begivenhedsorienterede historie". "At overskride begivenheden vil også betyde at overskride den korte tid, der omgiver den, d.v.s. kronikkens eller avisartiklens tid - kronikken og avisartiklerne er samtidens akutte bevidstgørelse, som for os aftegner fortidens begivenheder og væremåder på en varm og levende måde. Man kunne lige så godt spørge sig selv, om der ud over begivenhederne ikke denne gang findes en ubevidst historie, eller bedre en mere eller mindre bevidst historie; som for en stor del unddrager sig aktørernes, de ansvarliges eller ofrenes klarsynethed: de udgør historien, men historien bærer dem med sig" (7).

"Denne søgen efter en ikke-begivenhedsorienteret historie har trængt sig på på en bydende måde ved kontakten til de andre humanvidenskaber" (8), bemærker Braudel endvidere. "Historien har fra det tidspunkt bestræbt sig på at gribe de omstændigheder som gentager sig såvel som de særegne, den virkelighed, som man er sig bevidst lige så meget som den, der er én ubevidst. Historikeren har fra dette tidspunkt ønsket at gøre sig selv til økonom, sociolog, antropolog, demograf, psykolog, sprogforsker..." (9).

Braudels historieopfattelse fremgår klart af hans disputats. Som før nævnt er forskningsemnet i disputatsen ikke en fremtrædende person, men et geografisk område: Middelhavet på Philippe den Andens (også kaldet Philippe den Dristige) tid, d.v.s. i det fjortende århundrede, men som Braudel imidlertid belyser fra ca. 1200 til ca. 1800. Braudel handler ikke her som en traditionel geograf, da, som han skriver, "den traditionelle historiske geografi næsten udelukkende var viet til studiet af staternes grænser og de administrative opdelinger uden at bekymre sig for

selve landområdet, klimaet, jordbunden, plantevæksten og dyrene" (10). Braudel er klart inspireret af Vidal de la Blaches human-geografi (11), af Blanchards, Sions og Demangeons arbejder om den måde, hvorpå landskabet påvirkes af de forskellige egne historiske udvikling, og det er selvfølgelig tilskyndet af vejlederen Lucien Febvre, at Braudel tilstræber en dialog mellem historie og geografi.

I "La Méditerranée" er det centrale sigte sammenkoblingen af geografi og historie, dialektikken mellem rum og tid i bredeste forstand. Et rum, som er frigjort fra de på forhånd fastlagte grænser, thi ifølge Braudel var Middelhavsområdet indtil det 16. århundrede verdens centrum, hvad angår vor civilisation (12). En tid med forskellige dimensioner, fordi, som han skriver i det ovennævnte *Traité de Sociologie*: "Historien placerer sig på forskellige niveauer, jeg ville gerne tale om tre niveauer, men det er en for forenklet måde at sige det på. Det er ti for ikke at sige hundrede niveauer, man skal drage ind i debatten, ti, ja hundrede forskellige tider. På overfladen indskriver den begivenhedsorienterede historie sig i den korte tid: der er tale om en mikrohistorie. Halvvejs nede under overfladen finder man konjunkturernes historie, som følger en mere rummelig og langsommere rytme. Indtil i dag har man især studeret denne ud fra det materielle liv, ud fra økonomiske cykler eller intercykler. Hinsides dette "recitativ" af konjunktoren findes den strukturelle historie, også kaldet den lange tids historie, som beskæftiger sig med hele århundreder: den bevæger sig på grænsen af det bevægelige og det ubevægelige, og på grund af dens værdier, som længe forbliver uforanderlige, forekommer den som værende ubevægelig i forhold til de andre betragtningmåder, som får historien til at henrinde og fuldbyrdes på en mere levende måde, men dog kredsende omkring den strukturelle historie" (13).

Braudel skelner således mellem tre forskellige historiske niveauer, som han også betegner som værende: 1) individernes, 2) samfundets og 3) geografis (14). Hvert niveau henviser nødvendigvis til de to andre, og sammenhængene må analyseres med respekt for kompleksiteten.

HISTORIE	GEOGRAFISKE	SAMFUNDSMÆSSIGE	BEGIVENHEDSORIENTERET
	struktur	konjunktur	begivenhed
GENSTAND	Klima geologi geografi demografi økologi	økonomi samfund kultur grupper	hverdagsmennesket individet
BEVÆGELSE	næsten ubevægelig	langsom rytme	korte, hurtige, kraftige bevægelser

Braudels historietradition indskrives sig imod enhver form for determinisme, reduktionisme eller positivisme. Alt tages i betragtning og må ikke på forhånd udelukkes af analysen. Historien kan ikke reduceres til hverken de store mænds eller til en enkelt faktors betydning. Braudel studerer modernitetens opkomst dér, hvor den opstår. Han tager alle tænkelige forhold i betragtning og ikke blot de, der var tradition for at tage med inden for hans fag. Når han f.eks. interesserer sig for et slag, eksempelvis det i Lepante i 1571, fokuserer han ikke så meget på det konkrete forløb af de dramatiske begivenheder, som på dets konsekvenser.

For Braudel "bør forskningen vedvarende gå fra den sociale virkelighed til modellen, og fra denne tilbage til førstnævnte og så fremdeles, gennem en serie omarbejdelser og nye betragtninger. Modellen bliver således skiftevis forsøg på at forklare strukturen, skiftevis kontrolinstrument, redskab for at sammenligne, verificere en given strukturs styrke og liv" (15).

"De, som iagttager det samfundsmæssige, forstår ved ordet struktur en organisation af en sammenhæng mellem en ret fast forbindelse mellem de forskellige virkeligheder og de sociale masser. For os historikere", skriver Braudel, "er en struktur uden tvivl en sammenstilling, en arkitektur, men endnu mere en virkelighed, som tiden næppe slider på og bærer meget længe. Visse strukturer bliver, hvis de lever længe nok, til stabile elementer, til en uendelighed af slægtled: de belemrer historien, hæmmer og leder dens forløb. Andre strukturer smuldrer hurtigere. Men alle er på en gang støttepunkter og forhindringer. Forhindringer, thi de aftegner sig på matematisk vis som enveloppens grænser, og disse kan mennesket og dets erfaringer næppe overskride. Tænk på den vanskelighed, det er (skriver Braudel) at sprænge visse geografiske rammer, visse biologiske størrelser, visse grænser inden for produktiviteten, ja endog de og de åndelige bånd: de mentale rammer er også fanget af den lange tid" (16).

Netop forskningen inden for mentalitetshistorien er blevet Annales-skolens store speciale. Lucien Febvre talte om de mentale holdninger (attitudes mentales), og studiet af de økonomiske og sociale aspekter af historien gjorde det synligt for historikerne, at man kunne forske i hverdagslivet, i fænomener som liv og død, kærlighed, seksualitet og familieliv. Braudel har været med til at sætte gang i hele denne forskningstradition; samtidigt understregede han nødvendigheden af at inkorporere mentalitetshistorien i det historiske helhedssyn. Han opfordrede de nye historikere til at "opløse problematikker, anskuet ud fra helheden, og som er vor tid værdig".

Da Braudel overtog ledelsen i 1946 på det tidspunkt, hvor Annales så at sige får sin skole, får tidsskriftet en ny titel, som udtrykker viljen til at tage alt med, som danner en "civilisation": **Annales, Economies, Societes, Civilisations**. Det er den titel, tidsskriftet stadig bærer i dag. Mentalitetshistorien supplerer nu

social-historien. Det er hele kulturen, der bliver genstandsfeltet. En civilisation er for Braudel hverken en økonomi eller et givet samfund, men det som tværs igennem en serie af økonomier og samfund vedbliver at leve og kun ændres ganske lidt.

Mod slutningen af halvtredserne påbegynder Braudel sit andet mægtige værk, som udgives i sin endelige form i 1980. Det drejer sig om det store trebinds værk: *Civilisation matérielle, Economie et Capitalisme du XVe au XVIIIe siècle*. I første bind beskæftiger Braudel sig med dagliglivets strukturer. Det andet bind omhandler den måde, hvorpå kapitalismen har struktureret handelens og økonomiens systemer og endelig det tredje bind, som analyserer det økonomiske og det politiske magtsystem. Mest bemærkelsesværdigt i værket synes at være understregningen af det, som Braudel kalder det "materielle liv". "Overalt ved jorden fremstår et materielt liv, som udgøres af rutine, efterladenskaber og vellykkede bedrifter, som alle er meget gamle. Tag f.eks. agerbruget og livet, der er knyttet dertil. Det har været fremherskende i hele verden før det 18. århundrede ... og dets rødder går tilbage til før det 15. århundrede, ja tusindvis af år tilbage ... Det gælder således hveden, risen, majs, grundbestanddelene i madlavningen, d.v.s. nogle af de mest vedvarende af menneskets ældste vaner. Ligeledes er det elementære værktøj lige så gammelt som de dyrkede planter og næsten lige så gamle er disse lidt mere komplicerede redskaber, som tidobler og gør menneskets bruttokraft mere fleksibel: løftestangen, drejeskiven, pedalen, håndsvinget, hejsespillet ... Udtrykket: det materielle liv betegner altså først og fremmest de bevægelser, der gentages, de empiriske fremgangsmåder, de gamle opskrifter, løsningerne, som stammer fra tidernes morgen ... Et enkelt liv, som hverken er fuldstændigt påtvunget eller især ubevægeligt" (17).

Det materielle liv er således ikke reduceret til økonomien. Økonomien er ikke nøglen til historien. Braudel er "materialist", men ikke som det forstås inden for den histomatistiske tradition: han er klar over, at, som han selv udtrykker det: "Mennesket lever lige så meget af forestillinger som af brød" (18). Dermed understreger han vigtigheden for samfundsforskeren af at respektere de mentale holdninger, det symbolske... (19).

I dette trebindsværk om kapitalismens opkomst analyserer han, hvorledes en "verdensøkonomi" (*économie-monde*) (20) er blevet etableret siden det 13. århundrede med magten og kontrolinstanserne i dens centrum, med befalings- og formidlingsinstanserne og råvarernes udvindingsnetværk som et mellemlid til periferien, d.v.s. til resten af verden, hvis ressourcer suges ud af centrum.

Indtil det 18. århundrede var dét, som Braudel kalder "markedsøkonomien" og "kapitalismen" (og som er to forskellige ting) randfænomener. Massernes handlinger tilhørte dét, han kalder "det materielle liv".

<u>Materielt liv</u>	<u>markedsøkonomi</u>	<u>kapitalisme</u>
selvforsyning	handelssamspil	akkumulation
byttehandel	markeder	verdensmarkedet

Denne skelnen mellem markedsøkonomi og kapitalisme har desværre ikke beriget de såkaldte nyliberale, som i dag ser løsningen på den nuværende krise i markedsmekanismerne. Braudel opfatter faktisk kapitalismen som markedets negation og kriser som ændringsprocessernes forsinkelse. Kapitalismen er først et randfænomen, som er meget fleksibelt og som benytter sig af markedsøkonomien. "Kapitalismen opfinder ikke hierarkierne, den bruger dem, ligesom den heller ikke har opfundet markedet eller forbruget. Den er i historiens lange perspektiv den sent ankomne. Den dukker op, når alt allerede er på plads" (21). "Den har kun kunnet vokse op og tage form i forhold til den underliggende økonomi" (22). "Kapitalismen eliminerer ikke fuldstændig markedsøkonomiens frie konkurrence, hvorfra den selv stammer, og som den ernærer sig af; den eksisterer oppe over denne og ved siden af denne" (23).

Braudel opdeler på sin egen måde de økonomiske aktiviteter, og hans opfattelse adskiller sig således fra såvel Marx' som Webers som Schumpeters.

Ved hjælp af denne tredeling af samfundets økonomiske aktiviteter analyserer Braudel udviklingen, den såkaldte "verdensøkonomi", og hvis man ligesom i følgende tabel kan sammenkoble reorganisering omkring nye centre med tekniske ændringer, kan man også udfylde tabellen med andre fænomener, som karakteriserer de forskellige perioder.

Verdensøkonomiens reorganisering omkring nye centre ifølge Fernand Braudel:

Centerbyer	Brügge	Venedig	Antwerpen	Genova	Amsterdam	London	Boston	New York
Teknologi	Etambotsror	Karavellen (båd)	Trykkeri	Bogholderi	Flodpram (fløjte)	Dampmaskine	Elektricitet	...
?	...	...						
?	...	...						

Økonomi er ikke blot teknologi. "Det er mig ufatteligt, at man skriver om det økonomiske uden at integrere elementer som stat, samfund, mentalitetsholdninger. Tænk dog blot på, hvilken betydning kirkens kamp mod ågeren har haft. I dag er kapitalismen en måde at tænke på, en måde at leve på, og den kan ikke kun henregnes til det økonomiske felt" (24). "Hvis man i dag ser tilbage, kan man ikke benægte, at den vestlige kapitalisme i længden har frembragt en ny levevis, nye mentale holdninger, at den ledsager dem, og er ledsaget af disse. En ny civilisation? Det ville være at tage munden for fuld. En civilisation, det er en ophobning over en tid, der er anderledes lang" (25).

For Fernand Braudel er kapitalismen en livsmåde; den kan ikke blot siges at være en infrastruktur (basis), thi den er lige så meget en suprastruktur (overbygning), en kultur. Kapitalismen er udfaldet af et utal af former: transport, handel, industri, penge, bank, bydannelser, ... uden at man kan reducere disse formers udvikling til en deterministisk udviklingslogik eller teleologi.

Braudel var således én af de få, som i slutningen af tresserne ikke bidrog til blotlægningen af subjektet og begivenheden. I en tid, hvor strukturalisterne mente at kunne analysere historien som en automat, bidrog han til udarbejdelsen af et multidimensionelt historiesyn, som medtager alle aspekter af det samfundsmæssige liv. Samtidig gav Braudel en lektie til alle de, som bilder sig ind, at en samfundsmæssig erkendelse kan opnås via kontakten til den politiske aktualitet alene.

For Braudel kan intet fænomen analyseres, uden at man kaster et blik på dets fortid. Der kan ikke udspringe en tilfredsstillende forklaring alene fra en nøjagtig beretning om en serie af begivenheder. Det hele skal ses i et langt større perspektiv. Et globalt syn og respekten for kompleksiteten er påkrævet for enhver historisk analyse. Reduktionismen er en farlig vej.

I de forskellige institutioner, som Fernand Braudel har været med til at etablere, fik en del unge forskere, hvis profil ikke svarede til den traditionelle universitetsstruktur, mulighed for at

arbejde i et berigende miljø. Man kan blot nævne navne som Lucien Goldmann, Pierre Francastel, Roland Barthes, Emmanuel Le Roy Ladurie, Jacques Le Goff, Jean-Pierre Vernant, Pierre Goubert, Francois Furet... og mange andre.

Braudels "disciple" genkendes i den åbenhed, som manifesterer sig i deres valgte problemstillinger, i deres interesse for at benytte andre discipliners synspunkter for at berige deres eget syn, samt i deres respekt for ethvert seriøst forskningsprojekt, thi, som Braudel skriver: "For at kunne konstruere en enhed, er al forskning af interesse".

I Braudels sidste, men desværre ufærdige værk: *L'identité de la France* (26), analyserer han, hvordan den franske nation opstod omkring forestillingen om dens "storhed" (l'idée de grandeur), og hvorledes den nu lider under denne storheds forfald. Kun den intellektuelle storhed er tilbage.... og Fernand Braudel bidrog til dens forbliven.

I USA findes et "Fernand Braudel center". I Danmark, hvor historikerne ikke behøver at kunne læse fransk, er der kun få, som har ladet sig inspirere og berige af Braudels værk, som ud over den allerede omtalte særegenhed er skrevet på et sprog, som er et af de smukkeste siden Michelet.

NOTER:

1) Lucien Febvre havde i 1922 publiceret *La terre et l'évolution humaine* om forholdet mellem historie og geografi. Dette værk gjorde op med en del af det 19. århundredes determinismer, og der forsøgte opbygget en bro mellem historie og geografi, en bro som Fernand Braudel byggede videre på.

2) *Traité de sociologie* publié sous la direction de Georges Gurvitch, Forlaget P.U.F., Paris 1958, citeret her fra den 3. udgave fra 1967, hvor Fernand Braudels bidrag findes fra side 83 til 98 i 1. bind under titlen "Histoire et sociologie". Bidraget er blevet genoptrykt i Braudels *Ecrits sur l'histoire*, Flammarion, Paris 1969, som blev genudgivet i billigbog (Champs) i 1977. I det efterfølgende vil vi angive sidetal fra denne sidste udgave i parentes.

3) *Traité de sociologie* s. 84; (*Ecrits sur l'histoire* s. 99).

4) *Ibid.*

5) *Traité de sociologie* s. 88; (*Ecrits sur l'histoire* s. 106).

6) *Traité de sociologie* s. 87; (*Ecrits sur l'histoire* s. 104).

7) *Traité de sociologie* s. 86; (*Ecrits sur l'histoire* s. 102).

8) *Traité de sociologie* s. 86; (*Ecrits sur l'histoire* s. 103).

9) *Traité de sociologie* s. 87; (*Ecrits sur l'histoire* s. 103).

10) Fernand Braudel: *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'épopée de Philippe II*, Bind 2, 1966 udgave s. 295.

11) Vidal de la Blache: *La France, tableau géographique*, Paris 1906.

- 12) Ibid. s. 153-54.
- 13) *Traité de sociologie* s. 92; (*Ecrits sur l'histoire* s. 112).
- 14) *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, 1966 udgaven, side XV i det første bind.
- 15) "Histoire et sciences sociale: la longue durée". in *Annales E.S.C.*, nr. 4, octobre-décembre 1958, Débats et Combats, s. 725-753. Genoptrykt i: Fernand Braudel: *Ecrits sur l'histoire* (opus cit.) s. 41-84, hvor citatet findes s. 72. Denne tekst, som er helt central for Annales-skolen, kan betragtes som et svar til Claude Lévi-Strauss som i hans *Antropologie structurale* nægtede historien retten til at kalde sig selv en samfundsvidenskab.
- 16) Ibid. s. 50-51.
- 17) Citatet stammer fra den første udgave af *Civilisation matérielle et capitalisme*, Armand Colin, Paris 1967, s. 10.
- 18) Interview i *Le Nouvel Observateur* 6. décembre 1985, s. 78-79.
- 19) "I de menneskelige samfund kan man ikke abstrahere fra meningsproduktionen uden at miste emnet", hedder det i Dominique Bouchets 117 teser om rationalitetsbegreber og samfundsvidenskabernes udgivet i *Rationalitetsbegreber og samfundsvidenskaberne* redigeret af Christian Knudsen og Erik Kloppenborg, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København 1985, s. 381-399. Den ovenfor citerede tese bærer nummeret 76.
- 20) "Ved 'verdensøkonomi', et ord, som jeg har konstrueret ud fra det tyske ord: Weltwirtschaft, forstår jeg økonomien som blot en del af vores planet ud fra den betragtning, at den udgør et økonomisk hele". Vi kunne tilføje: En verden for sig: ein Welt für sich. (Fernand Braudel: *La dynamique de capitalisme*, Arthaud, Paris 1985, s. 85).
- 21) Fernand Braudel: *La dynamique du capitalisme*, Arthaud, Paris 1985, s. 78.
- 22) Ibid. s. 113.
- 23) Fernand Braudel: *Civilisation matérielle, Economie et Capitalisme XVe - XVIIIe siècle*, Bind 2: *Les Jeux de l'échange*, Armand Colin Paris 1979, s. 514.
- 24) Fernand Braudel i et interview til *L'Actualité* (Montréal, Québec) genoptrykt i *Le Nouvel Observateur* den 6. december 1985 s. 77.
- 25) *Civilisation matérielle, Economie et Capitalisme* 2. bind, opus cit. s. 515.
- 26) Fernand Braudel: *L'Identité de la France*, Paris 1986.

BIBLIOGRAFI:

- Attali Jacques: *La Figure de Fraser*. Fayard. Paris 1984.
 Bourdieu Guy & Martin Hervé: *Les Ecoles Historiques* Seuil. Paris 1983.
 Braudel Fernand: *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Tome I & II. London 1972. Pocket Book

1975. Armand Colin. Paris 1979.
- Braudel Fernand: **Civilisation Matérielle, Economie et Capitalisme XVe-XVIIIe siècle**. Tome 1, 2 & 3. Armand Colin. Paris 1979.
- Braudel Fernand: **Ecrits sur l'Histoire**. Flammarion. Paris 1977.
- Braudel Fernand: Préface in: Alexis de Tocqueville **Souvenirs**, pp. 77-29. Gallimard. Paris 1978.
- Braudel Fernand: **l'Europe**. Arts et Métiers Graphiques. Paris 19-82.
- Braudel Fernand: **Venise**. Arthaud. Paris 1984.
- Braudel Fernand: **La Dynamique de Capitalisme**. Arthaud. Paris 1985.
- Braudel Fernand: **l'Identité de la France Espace et Histoire**. Arthaud-Flammarion. Paris. 1986.
- Braudel Fernand: Artikler i **Annales**. E.S.C. Årgang 1946, 1947, 1953, 1958, 1960 Paris.
- Braudel Fernand: "Laissons Bondir les Eaux Vives" in: **Le Monde Dimanche** 13 Janvier 1980. Paris 1980.
- Dictionnaire des Sciences Historiques**. Burguière André (ed.). Puf. Paris 1986.
- Egglie Eric: **Historie de Temps. Réflexions Fragmentaires d'Histoire sur la Maternité de Certaines Révolutions**. In: **Rids N. 89**. Sept. 1981. København 1981.
- Fabra Paul: "Questions à Fernand Braudel" in: **Le monde** mardi 29 Octobre 1985 p. 32. Paris 1985.
- Faire de l'Histoire**. Tome 1, 2 & 3. Jacques Le Goff & Nora Pierre (eds.). Gallimard. Paris 1974.
- Febvre Lucien: **Combats pour l'Histoire**. Armand Colin. Paris 1953.
- George Francois: "Fernand Braudel Face à l'Histoire de France" in: **Critique N. 469-470**. Juin-Juillet 1986, pp. 583-605. Paris 19-86.
- Hexter J.H.: "Fernand Braudel and the Monde Braudélien..." in: **The Journal of Modern History** vol. 44, Number 4, December 1972, pp. 480-539.
- Lévi-Strauss Claude: "Fernand Braudel" in: **Esprit N. 111** (Fevrier 1986) pp. 1-6. Paris 1986.
- La Magazine Littéraire N. 212**. Novembre 1984. Dossier Fernand Braudel, pp. 16-39. Paris 1984.
- Mélanges en l'Honneur de Fernand Braudel** volume 1 & 2. Privat. Paris 1983.
- "La Mort de Fernand Braudel" in: **Le Monde** 30 Novembre 1985 p. 1 & 8.
- La Nouvelle Histoire**. Le Goff Jacques. Chartier Rogge & Revel Jacques (eds.). Retz. Cepl. Paris 1978.
- Le Nouvel Observateur**. Lundi 7 Janvier 1980, p. 58-62.
- Le Nouvel Observateur** du 6 Decembre 1985, pp. 20-21 & 74-82.
- Salsano Alfredo: Polanyi, Braudel et le Roi de Dahomey in: **Bulletin du Mauss N. 18**. (Juin 1986). Paris 1986 pp. 27-52.
- Traité de Sociologie** Tome I & II. Gurvitch Georges (Ed.) Puf. Paris 1968.